

Metalltalet – femtio år efteråt

Mats Bergquist

Sverige och Europa: en komplicerad relation.

Sveriges förhållande till den europeiska kontinenten, liksom följdriktigt senare till den europeiska integrationsprocessen, har alltid varit komplicerat; detta är ju också fallet med Storbritannien. Man kan spekulera om orsakerna. Till en betydande del hänger detta samman med geopolitiska förhållanden. Den skandinaviska halvön ligger rätt långt från den europeiska civilisationens centra och utsocknes inblandning i Sveriges affärer möttes ofta med misstro av det svenska etablissemanget. Kanske har de kulturmönster som gjort Norge så misstänksamt mot extern inblandning också genklang i vårt geografiskt utbredda och glest befolkade land. Men avgörande är till sist de historiska erfarenheterna av engagemanget i Europa och de många krig, först framgångsrika men sedermera alltmera förlustbringande, som detta medförde.

I andra sammanhang har jag lanserat en tes om tre stora Europarelaterade paradigmskiften i svensk utrikespolitik¹ som haft ett avgörande samband med vår syn på Europa. År 1630 fattade Gustaf II Adolf det djärva beslutet att landsätta en svensk armé i Tyskland, ingripa i trettioåriga kriget och söka stävjade upplevda hoten från kejsaren i Wien mot protestantismen och Sverige. För ett fattigt land i Europas periferi var detta ett vågstycke som skulle medföra ett nära 200 år långvarigt engagemang i Europas affärer. Detta slutade med Rysslands angrepp mot Sverige 1808 och förlusten av Finland. Nästa paradigmskifte kom 1814 då landet under ledning av Bernadotte, efter Napoleonkrigen, drog sig tillbaka från den kontinent som orsakat Sverige först sådana lagrar men snart nog mest bekymmer. Det skulle dröja nästan 200 år, till 1995, då Sverige blev medlem i EU, innan vi definitivt återinträdde på den europeiska politiska scenen. Vi befinner oss ännu i en anpassningsprocess till denna nya värld som de makthavande i Stockholm länge skydde.

¹ Först i Statsvetenskaplig Tidskrift (Bergquist 1996), mera utförligt i Nordisk Tidskrift (Bergquist, 2009)

I år finns det skäl fundera på om detta senaste paradigmskifte, som en del, så Carl Bildt menar kunde ha skett redan långt tidigare än blev fallet (Bildt, 1991). Den brittiska regeringen ansökte nämligen i juli 1961 om medlemskap i dåvarande EEC; britterna hade dittills intagit en mot EEC mycket skeptisk hållning och värnat om frihandelspolitiken och relationerna med samväldet. Denna radikala omsvängning ledde till en långvarig och tidvis intensiv debatt om vårt förhållande till den europeiska integrationsprocessen och omvärlden, som jag redovisat i "Sverige och EEC. En studie i fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-1962" (Bergquist, 1970). I grova drag innebar debatten att socialdemokraterna och centerpartiet visserligen bejakade våra mycket tydliga handelspolitiska intressen, men både av neutralitets- och suveränitetsskäl inte ville söka medlemskap i gemenskapen, vilket var folkpartiets, högerns och näringslivets linje. Debatten ändade i januari 1963, då general de Gaulle smällde igen dörren i ansiktet på den brittiske premiärministern Macmillan, och frågan om medlemskap för vår del till slutet av 1960-talet avfördes från agendan.

I den stora debatten om EEC spelade statsminister Erlanders s.k. Metalltal en central roll. Detta linjetal hölls den 22 augusti 1961 inför Metallarbetarförbundets kongress, då tre veckor förflutit sedan Macmillan kungjort beslutet att söka medlemskap i EEC. Erlander kände att efter en mycket livlig politisk och pressdebatt var det dags för honom att söka skingra de frågor såväl hemma som utomlands ställts om var den svenska regeringen stod. Erlander bekymrade sig också om effekterna av en kampanj från näringslivet. Sverker Åström, chef för UD:s politiska avdelning och Olof Palme, byråchef i statsrådsberedningen, fick i uppdrag att skriva talet. När detta egentligen skedde är däremot omstritt, men sannolikt efter ett möte i utrikesnämnden den 17 augusti då frågan om medlemskap i alla fall inte direkt avvisats. I grunden lär en hel del av resonemangen i talet gå tillbaka på en PM, författad av Sverker Åström inför mötet med utrikesnämnden. Erlander berör själv talets bakgrund i sin samtalsbok med Arvid Lagercrantz ("1960-talet", 1982), men lär, enligt en uppgift som är ägnad att förvåna, inte uppehålla sig särskilt utförligt vid talet i de dagboksanteckningar för åren 1961-1962 som skall komma ut hösten 2011.

Metalltalets världsbild

Vid en genomläsning av Metalltalet efter femtio år är det tydligt att den svenska integrationspolitiken 150 år efter Wienkongressen domineras av en föreställning av att Sverige 1961 inte riktigt är en del av Europa, att det enhetsbygge, eller den federalistiska politik som dominerar inom den dåvarande sexstatsunionen inte är Sveriges värld, och inte byggd på våra egna erfarenheter. Detta blir än tydligare i Mikael af Malmborgs analys av den magra Europadebatten 1945-1959 (af Malmborg, 1994). Sverige hade alltsedan Napoleonkrigen strävat att hålla sig

utanför den europeiska politiken och begränsat samarbetet till sådana områden som man kunnat behålla viss kontroll över, d.v.s. ett funktionellt samarbete mellan suveräna stater.

Denna grundinställning återspeglas i många framställningar om svensk utrikespolitik under perioden 1814-1990. Man kan läsa t.ex. Carl Fleetwoods dagböcker från 1890-talet då denne var chef för UD:s lilla politiska avdelning och tf kabinetssekreterare; mycket av hans anteckningar handlar om relationen till unionsbrodern Norge och rätt litet om europeisk politik. De försök till en mera aktivistisk kunglig utrikespolitik som både Oscar I (det första dansk-preussiska kriget 1848-1849, Krimkriget 1854-1855), Karl XV (det andra dansk-preussiska kriget 1863-1864), Oscar II och Gustaf V (flirt med Tyskland före och under första världskriget) ledde aldrig till ett linjebyte. Den utrikespolitiska grundlinje som ursprungligen dikterats av såväl Karl XIV Johans strategiska bedömningar som hans, med tanke på hans ursprung, med tiden förståeliga omsorg om den egna tronen, cementerades alltmera. Den kom från slutet av 1800-talet intressant nog delvis att bli ett slags vänsterprojekt där neutralitetspolitiken och dess anknytning till folkrätten tilldelades ett egenvärde som fredsfaktor och då implicit kom att beskrivas i motsatsställning till kontinentalstaternas politiska konflikter och ständiga krig.

Ett utmärkt exempel på hur denna svenska idétradition utvecklades kan man läsa sig till i riksdagsdebatten 1920 om anslutning till Nationernas Förbund (NF). Där ställde sig högern och bondeförbundet, just med hänvisning till den nu "hävdvunna" neutralitetspolitiken, avvisande till medlemskap därför att NF skapats av segrarna i första världskriget med uteslutande av de förlorande makterna. NF karaktäriserades således som en i realiteten regional organisation och därför endast ägnad att involvera Sverige i - som världen då såg ut, främst europeiska - konflikter. När socialdemokraterna och liberalerna stödde förslaget om medlemskap hävdade de å sin sida att NF kunde ses som embryo till en ny universell organisation (jfr min "Sverige och Nationernas Förbund", Bergquist, 1970); intressant nog anslöt sig vänstersocialisterna till högerens och bondepartiernas position. Ett medlemskap i NF var därför förenligt med den svenska utrikespolitiska grundlinjen. Båda parter åberopade således den traditionella utrikespolitiken som motiv för sina ståndpunkter.

Det föreligger i Metalltalet, som inleds med en beskrivning av den idétradition som fanns bakom EEC, en motsatsställning mellan regionalism och universella värden, som också underbyggts av att Sverige länge varit en frihandelsförkämpe. Ett par av frihandelslinjens teoretiska fäder var ju svenskar, Eli Heckscher och Bertil Ohlin. Särskilt Ohlin hade både som nationalekonom och liberal politiker ställt sig kritisk till tullunioner som EEC, som kunde bli en regressiv faktor i den handelspolitiska utvecklingen. Som politiker skulle han i debatten 1961-1962 inta en annan hållning. Men Erlander uppehåller sig i talets inledning också vid den i förhållande till EEC motsatta grundlinjen som dittills represente-

rats av främst Storbritannien och de skandinaviska länderna och som haft till syfte att under avvisande av den federala modellen främja internationellt handelsutbyte mellan självständiga nationer. Erlander erinrar i talet om att tolv av de tretton länderna i EEC och OEEC 1958 i stort sett varit ense om att skapa ett europeiskt frihandelsområde, men att Frankrike efter de Gaulles återkomst till makten torpederat projektet och insisterat på en gemensam yttre tullmur.

Sverker Åström har i andra sammanhang skrivit om svensk utrikespolitikens tre cirklar, Norden, Europa och FN. När Erlander i talet – här kan man kanske ana Olof Palmes penna – beskriver hur Sverige lyckats upprätta goda relationer med många av de efter avkoloniseringen nya staterna i FN och därtill kunnat fungera som ett slags modell för dessa, konstruerar han en motsatsställning mellan det slutna EEC och dessa universella aspirationer. Detta är då inte bara ett sätt att värna om möjligheten att föra en oberoende ekonomisk politik av det slag som i alla fall före oljekrisen 1973 var så framgångsrik. Det är också ett sätt att betona utrikespolitiska ambitioner som kan stå i strid med EU:s. Svensk socialdemokrati antyds kunna fungera som modell på den globala scenen. Också den biståndspolitik som Olof Palme vid denna tidpunkt utredde och som året därpå skulle presenteras i en principproposition (1962:100) figurerar i talet som ett motiv för fortsatt suveränitet. Även om det inte explicit sägs i Metalltalet, men i många senare uttalanden både från socialdemokratiskt och centerpartistiskt håll, finns vidare en motsatsställning mellan en nordisk orientering och en europeisk à la EEC; den samtidiga danska ansökan om medlemskap förklaras huvudsakligen med en hänvisning till vikten av jordbruksexporten. Mikael af Malmborg skriver i en kapitelrubrik ”Gärna Norden och världen men helst inte Europa” (af Malmborg, 1994) en socialdemokratisk världsbild som Ingvar Carlsson (och Kjell-Olof Feldt i samtal) mer eller mindre bekräftar i sin andra memoarbok (Carlsson, 2003).

Argumentationen i Metalltalet tar i sakligt hänseende sikte på tre områden: neutralitetspolitiken, direkta stadganden i fördraget som skulle försvåra en sådan politik samt möjligheten att föra en sådan (socialdemokratisk) ekonomisk politik som tjänat landet väl. EEC ses, mot bakgrund av den i juli 1961 antagna Bonn-deklarationen om närmare politiskt samarbete mellan medlemsländerna som en del av det västeuropeiska politiska samarbetet och därför omöjlig att förena med den neutralitetspolitik som det svenska folkets överväldigande majoritet stod bakom. Det skulle vara uttryck för en farlig villfarelse att tro att det skulle gå att förena medlemskap med fortsatt neutralitetspolitik, vilket visades av att både Schweiz och Österrike intagit samma hållning. Här hänvisade Erlander till missuppfattningen att Sveriges neutralitetspolitik skulle kunna vara mera flexibel än Schweiz´ som är internationellt garanterad eller Österrikes som är grundlagsfäst. Senare gick han så långt som att hävda att just på grund av att Sverige saknade sådana garantier eller grundlagstadganden, måste Sverige vara extra försiktigt så att inga missförstånd eller förhoppningar skulle kunna uppstå.

Finlands situation berörs också i Metalltalet, men endast helt kort. Men om man var kortfattad på denna punkt fanns det ju goda skäl att inte utförligt dröja vid de faktiska hypotek som genom Vänskaps- och biståndspakten åvilade finsk utrikespolitik. Om man nu uppfattade EEC som ett ekonomiskt ben i det västliga allianssystemet, skulle ju ett svenskt medlemskap i EEC på ett sätt kunnat ses som den till ytan största geopolitiska förändringen i Europa sedan Spanien efter basavtalen 1952 med USA blev ett slags inofficiell medlem av NATO. Detta skulle kunna innebära problem för Finland och dess relationer med Moskva.

För att underbygga sina neutralitetspolitiska argument pekar statsministern vidare på att fördraget innehåller stadganden som skulle försvåra en neutralitetspolitik, nämligen de som avhandlar om den gemensamma handelspolitiken, som skulle förhindra att Sverige skulle kunna föra en självständig handelspolitik, och andra som skulle kunna förhindra en sådan krisberedskap som neutralitetspolitiken kan kräva. Man skulle t.o.m. kunna föreställa sig att Sverige skulle kunna av EEC tvingas delta i ekonomisk krigföring. Och till slut görs omfattande referenser till vår egen samhällsmodells krav på en suverän ekonomisk, social- och arbetsmarknadspolitik, vilket redan berörts ovan.

Metalltalet uppfattades påfallande ofta av sin samtid som negativt och självtillräckligt, vilket tillskrivs olika faktorer. En mera speciell sådan har varit att Erlander mot sin vana i sammanhang som dessa talade utifrån ett skrivet manuskript, varvid talet *lät* mera negativt än det kanske var. Annars gick kritiken ut på att ställningstagandet varit onödigt snabbt, särskilt som man i utrikesnämnden den 17 augusti inte diskuterat själva formen för ett framtida samarbete med EEC. Man borde ha utrett möjligheten av att söka förena ett medlemskap med en undantagsklausul för den neutralitetspolitik som folkpartiet och högern anslöt sig till; att ifrågasätta denna linje skulle säkerligen inrikespolitiskt varit ytterst vanskligt. Vidare tolkades talet som uttryck för en socialdemokratisk politik och för farhågor inför den konservativa och kapitalistiska, ofta katolskt dominerade samhällsmodell som EEC företrädde. Bo Stråth (Stråth, 1992) och Jakob Gustavsson (Gustavsson, 1998) ger dock talet en mera pragmatisk än ideologisk profil). Och när man avvisade tanken på ett svenskt medlemskap, vilket alternativ skulle man då söka? Därom sades intet, däremot att vår ekonomiska situation inte borde framtvinga ett sådant snabbt ställningstagande som sades vara en viktig orsak till Storbritanniens helomvändning. Men Erlander tycks ha ansett att ett ställningstagande var av nöden. Han berättar för Arvid Lagercrantz att han sommaren 1961 träffat europeiska socialdemokratiska broderpartiers ledare vid ett möte i London, och ett i Socialistinternationalens hägn i Helsingör, och där slagits av att hur starkt de, inte minst belgaren Paul-Henri Spaak och fransmannen Guy Mollet, betonat EEC:s politiska karaktär som stöd för NATO (Erlander och Lagercrantz, 1982).

Man måste givetvis vid en analys av Metalltalet beakta det utrikespolitiska läge som rådde sommaren 1961. Det sägs förvånande nog intet om saken i talet,

men nio dagar tidigare hade ju muren i Berlin börjat byggas, vilket ledde till ökad spänning mellan öst och väst och hotelser från Moskva om att "lösa" Tysklandsfrågan genom att ge DDR total suveränitet. Härvid kunde de västallierades rättigheter i Berlin komma att påverkas. Huruvida man i Stockholm just i augusti 1961 som en följd av Berlinmuren fruktade ökad rysk press mot Helsingfors är okänt. Men i ett annat spänt läge, 1958 – den s.k. nattfrost - hade ju Moskva genom att frysa handelsförhandlingarna i praktiken medverkat till att avsätta den, för Kreml förtretliga, socialdemokratiskt ledda, breda regeringen Fagerholm. Man kan också undra över i vilken grad den nya amerikanska Kennedyadministrationens ambitioner i Europa registrerats i Stockholm. Denna uppmuntrade av politiska skäl, främst genom bitr. utrikesministern George Ball, ett brittiskt inträde i EEC, vilket f.ö. Macmillan, som ville trycka på de ekonomiska aspekterna, fann besvärande.

Metalltalets konsekvenser

Metalltalet fick som ett av efterkrigstidens mest uppmärksammade linjetal konsekvenser både på de inrikespolitiska och utrikespolitiska fälten. Dess teser kom att som en tung väska följa regeringen Erlanders och sedan Palmes försök att reglera våra relationer med EEC, vilka allteftersom gemenskapens samarbete på ständigt flera fält utökades, blev alltmera nödvändigt för vårt utrikeshandelsberoende land. Man kan konstatera att talet, genom att ägna så mycket utrymme åt den förda socialdemokratiska ekonomiska politiken, skapade onödiga konfliktytor med oppositionen i en fråga där ett nationellt samförstånd, inte minst i förhållande till EEC-länderna, säkert varit värdefullt. Genom sin blandning av utrikespolitiska argument och en kanske inte helt avsedd inrikespolitisk polemik, bidrog Erlander till att skärpa det inrikespolitiska läget. Det är inte omöjligt att om regeringen hade hållit sig till de mera utrikespolitiskt betonade argumenten hade man kunnat undvika en del av den skarpa inrikespolitiska debatt man faktiskt fick leva med till årsskiftet 1962/1963. Någon inverkan på utgången av kommunalvalet 1962 tycks debatten dock inte ha haft. Valet blev en socialdemokratisk framgång.

Å andra sidan är det heller inte orimligt att tro att talets utformning påverkats av den livliga pressdebatt som utbröt efter Macmillans underhustal den 31 juli. Särskilt Dagens Nyheter, Expressen och Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning, snart följda av borgerliga landsortstidningar, tog till brösttonerna och framtvängde mer eller mindre medlemskapspositiva uttalanden av Bertil Ohlin och högerledaren Gunnar Heckscher – och en mera EEC-kritisk hållning från centerledaren Gunnar Hedlund. Dessa tidningar framställde först och främst medlemskapet som en ödesfråga för jobben och exporten. Men de gisslade också efter hand regeringen för att den drog sig undan sitt internationella ansvar, just

för att den föredrog Norden och världen framför det Europa vi tillhörde. Om Erlanders syfte med talet var att dämpa den osäkerhet om de svenska intentionerna ifråga om EEC som tre veckors relativ tystnad om formerna för samarbete med EEC kan ha gett anledning till, fick det snarast motsatt effekt. Osäkerheten ifråga om möjligheten av ett *medlemskap* kanske undanröjdes, men på ett sätt som oppositionen ansåg vara kontraproduktivt.

Att utrikesminister Undén - eller för den delen finansminister Sträng - inte tycks ha tagit någon del i utformningen av talet, är kanske inte så konstigt som det kan låta. Statsministern visste att Sträng delade den syn som talet gav uttryck åt. Undéns enda kommentar när han fick läsa det var "Ett märkligt tal!"². Men Undéns uteblivna roll stämmer faktiskt med mönstret från flera andra utrikespolitiskt centrala frågor, t.ex. relationerna med Finland och USA, som Tage Erlander och hans närmaste omgivning tog hand om. Handelsminister Lange befann sig under augusti 1961 på sjukhus och var inte inkopplad. Inte heller förefaller berörda tjänstemän i UD ha varit involverade. Det kan i detta sammanhang nämnas att när den slutliga kursändringen ifråga om EU kom 1990 förefaller detta på liknande sätt ha varit resultatet av ett nära samarbete mellan statsministern och hans nye finansminister Allan Larsson, medan utrikesministern Sten Andersson och utrikeshandelsministern Anita Gradin tydligen spelat andrafioler.

Om Undén eller Lange – även om båda var ganska kritiska mot EEC – varit involverade, kanske de hade påpekat vikten av att beakta hur talet skulle mottas i sexstatsunionen? Erlander, Åström och Palme ansåg uppenbarligen att den viktigaste uppgiften i mitten av augusti 1961, med tanke på eventuell osäkerhet i Sverige och utlandet om var Sverige stod i frågan om anslutning till EEC, var att tala klarspråk. Enligt Erlanders utsaga i samtalsboken med Lagercrantz, hade rykten, bl.a. förmedlade av den österrikiske utrikesministern Kreisky, uppstått av innebörd att Sverige var på väg att söka medlemskap. Men hur talet sedan skulle mottas i Bryssel med omnejd tycks man ha tänkt mindre på. Flera menar dock att talet inte direkt underlättade vår fortsatta väg mot ett tillfredsställande arrangemang med EEC. Det är nog ganska klart att det för rätt många år framåt begränsade regeringens rörelsefrihet i så måtto att den interna, kritiska EEC-opinionen (Gunnar Myrdal m.fl. som ville hålla större distans till Bryssel än regeringen) vid försök att justera politiken kunde hänvisa till resonemangen i Metalltalet. Jan Olsson och Olle Svenning hävdar att talet ännu på 1980-talet spelade en betydande roll i intern socialdemokratisk argumentation (Olsson och Svenning, 1988).

Den misstänksamhet som länge funnits bland federalister i Bryssel mot Sverige går säkerligen längre tillbaka än till Metalltalet (jfr t.ex. Hägglöf, I., 1987, s 249 ff). Men den fick sannolikt påspädning av formuleringar i anförandet som kunde uppfattas som kritiska mot den linje EEC valt och framhävandet

² Detta översätts i Jakob Gustavssons bok med "a peculiar speech" (Gustavsson, 1998), något Undén rimligen inte avsett

av vår egen framgångsrika ut- och inrikespolitik. När regeringen Erlander i fortsättningen uttalade sig i EEC-frågan, så i regeringsdeklarationen i riksdagens EEC-debatt den 25 oktober 1961, var den mera återhållsam i sina formuleringar, vilket inte bara kan tolkas mot bakgrund av sammanhanget, en officiell deklARATION inför riksdagen, utan också som att man insett att Metalltalet kanske i vissa hänseenden var något tillspetsat³. I juni 1962 när handelsminister Lange inför ministerrådet i Bryssel presenterade Sveriges ståndpunkt i anslutningsfrågan, efter ansökan i december 1961 om associering enligt art. 238 i Romfördraget, använde han formuleringen att Sverige önskade ”omfattande, nära och varaktiga förbindelser” med gemenskapen. Denna formulering skulle sedermera återkomma när Sverige 1971 inledde förhandlingarna om ett frihandelsavtal med EEC. Andra problem än neutralitetspolitiken togs inte på samma sätt som i Metalltalet upp i officiella framställningar, vilket således inte hindrade att de länge fanns med i bakgrunden.

Epilog: Metalltalet förpassas till historien.

Den labourregering som 1964 tog makten i London hade i ökande grad att kämpa med den dåliga brittiska ekonomin och pressen mot pundet. I november 1967 måste Harold Wilson till slut ge upp kampen om pundet, och dess paritet mot dollarn. I maj samma år hade Wilson, trots att general de Gaulle fortfarande satt vid makten, lämnat in en ny brittisk ansökan om medlemskap i EEC.

Huruvida Harold Wilson verkligen trott att de Gaulle, då 77 år, hade ändrat sig eller ändå snart skulle avgå (han hade blivit omvald 1965 för en ny sjuårsperiod), eller om han främst avsett att visavi hemmaopinionen och den skeptiska internationella valutamarknaden ville visa handlingskraft, är inte lätt att veta. Själv anger han som motiv en allmän medvetenhet om integrationsprocessens ökade vikt. Säkerligen påverkades den brittiska regeringschefen av den s.k. Luxemburgkompromissen 1966, som innebar att gemenskapens stater i nationellt vitala frågor, egentligen oavsett vad fördraget kunde stadga, fick ett slags generell vetorätt mot gemensamma beslut. Detta var givetvis en överenskommelse som tilltalade de mot alla federalistiska koncept misstänksamma briterna - och svenskarna.

Oavsett vilka bevekelsegrunder som låg bakom Harold Wilsons beslut att lämna in en ny, andra ansökan om medlemskap måste ju den svenska regeringen förhålla sig till densamma. En ny faktor i den interna svenska politiken var att centerledaren Hedlund, som samtidigt var VD i Norrlands Skogsägares Cellulosaindustri, hade rört sig mot ett medlemskap med förbehåll för neutralitetspoliti-

³ Jämför också den av Ingemar Hägglöf redovisade icke-officiella kontakten med fransmännen våren 1962 (Hägglöf, I., *op.cit.*)

ken, en linje som också oppositionen och Industriförbundet drev. Resultatet blev att regeringen Erlander genom handelsministern framförde att man kunde tänka sig en ansökan där anslutningsformen lämnades öppen och bollen således gick till gemenskapen.

General de Gaulle avgav i november 1967 ett nytt veto mot brittiskt medlemskap. Men, sedan han avgått i april 1969 och efterträts av Georges Pompidou, och Olof Palme i oktober samma år ersatt Tage Erlander som svensk regeringschef, ändrades bilden ganska snabbt. Pompidou övergav generalens nejlinje och öppnade förhandlingar med Londonregeringen. Palme blev under sina resor runt i Europa och samtal med olika europeiska ledare senvintern/våren 1970 alltmera lockad av att söka en ny EEC-politik och pröva medlemskapets väg.

Hur Olof Palme kunde ha trott att han skulle kunnat sälja en ansökan om medlemskap i EEC till en fortfarande skeptisk socialdemokratisk opinion förblir, som jag tar upp i en recension av Ulf Dinkelspiels bok om Sveriges väg till medlemskap, något av ett mysterium (Bergquist, 2009). Kjell-Olof Feldt tror att Palme nog litade på sin övertalningsförmåga. Jag minns för min del att vi var flera unga tjänstemän i UD som fann upplägget orealistiskt, en uppfattning som utrikesminister Torsten Nilsson, som var ordförande i Stockholms arbetarkommun, uppenbarligen delade och gav uttryck för i ett tal i augusti 1970. En ändring av den svenska huvudlinjen, att inte söka medlemskap, förutsatte ett nytt geopolitiskt läge, som inte förelåg 1970. Detta skulle komma först i och med Berlinmurens fall 1989. Utan en så radikal förändring av den internationella situationen skulle den svenska neutralitetspolitikens trovärdighet kunnat få en allvarlig törn, och Finlands situation sannolikt försvårats. Olof Palme kom under vintern 1970/1971, och sannolikt som en följd av Davignonrapporten om ökat utrikespolitiskt samarbete och Wernerrapporten om intensifierat valutasamarbete, fram till slutsatsen att ett medlemskap var uteslutet. Han måste då också ha insett att han knappast skulle få med sig sitt parti på en ny linje.

Efter hand blev det, samtidigt som Storbritannien, Danmark, Norge och Irland inledde förhandlingar om medlemskap, klart att Sverige skulle få nöja sig med ett frihandelsavtal. Detta trädde i kraft 1 januari 1973 och skulle bli gällande till dess vårt land den 1 januari 1995, nära trettiofem efter Metalltalet, inträdde som medlem i den Europeiska Unionen, som den då döpts om till. *Då* inträdde, enligt min mening, det verkliga paradigmskiftet, när Sverige för första gången sedan 1813-1814 års antinapoleonska koalition ingick i en politisk allians. Denna för Sverige radikala förändring hade föregåtts av Berlinmurens fall och en avsiktsförklaring hösten därpå med innebörd att Sverige avsåg söka medlemskap i unionen. Denna frontförändring hade givetvis också underlättats av EU:s utvidgning och därmed förändring sedan 1950-talets slut, inte minst under kommissionspresidenten, socialisten Jacques Delors.

Efter förhandlingarnas avslutande våren 1994 godkändes avtalet i en folkomröstning efter riksdagsvalet 1994 med procentsiffrorna 53-47. Att majoriteten

inte blev större, trots att den politiska debatten enbart fördes i termer av ekonomiska fördelar av ett medlemskap och risker med ett utanförstående, visar vilket starkt grepp 1812 års politik hade om folksjälén.

Men Metalltalets värld hade i operativa, om än inte helt och hållet i psykologiska, termer slutligen 1995 lagts till handlingarna. Att dess ande ändå fortfarande svävat över svensk politik visar ju den relativt långsamma anpassningen till EU:s sätt att fungera. Det är nog till sist inte många linjetal under efterkrigstiden som så utförligt diskuterar de länge tydliga predispositioner i svensk utrikespolitiskt tänkande, som fortfarande återfinns i uttalanden från främst socialdemokrater och vänsterpartister. Med tanke på dessa predispositioners långa historia är det ingalunda förvånande att de är så seglivade. Om inte unionen sprängs av sin egen utvidgning sker dock en långsam erodering av gammalt tänkande också i Sverige. Metalltalets filosofi är nog i dagens värld dömd att försvinna in i skuggorna.

Referenslitteratur

- Ball, G., (1982), *The Past Has Another Pattern. Memoirs*. Norton, New York.
- Berggren, H.,(2010), *Underbara dagar framför oss. En biografi över Olof Palme*. Norstedts, Stockholm.
- Bergquist, M., (1969), Metalltalet och svensk marknadspolitik. *Metallarbetaren*.
- Bergquist, M., (1970a), Sverige och NF: försök med ett analyschema. *Statsvetenskaplig Tidskrift* Nr 2.
- Bergquist, M., (1970b), *Sverige och EEC. En statsvetenskaplig studie av fyra åsiktsriktningars syn på svensk marknadspolitik 1961-1962*. Norstedts, Stockholm.
- Bergquist, M., (1996), Rec. af Malmborg, Mikael, Den ståndaktiga nationalstaten. *Statsvetenskaplig Tidskrift* Nr 3.
- Bergquist, M., (2009), Rec av Dinkelspiel, U., Den motvillige europén, *Internationella Studier* Nr 3.
- Bildt, C., (1991), *Hallänning, svensk, europé*. Bonniers, Stockholm.
- Carlsson, I., (2003) *Så tänkte jag. Politik och dramatik*. Hjalmarson & Högberg, Stockholm.
- Dinkelspiel, U.(2009), *Den motvillige europén. Sveriges väg till Europa*. Atlantis, Stockholm.
- Ekengren, A-M.,(2005) *Olof Palme och utrikespolitiken* . Borea, Umeå.
- Erlander, T. och Lagercrantz, A.,(1982) *1960-talet* . Tiden, Stockholm.
- Fahlström, J-M. m.fl. (1971) *Sverige inför EEC*. Prisma, Stockholm
- Feldt, K.-O., (2005), *Min väg till politiken*. Ekerlids, Stockholm.
- Gradin, A.,(2009), *Från bruket till Bryssel. Minnen från ett politiskt liv*. Arena, Stockholm.
- Gustavsson, J., (1998), *The Politics of Foreign Policy Change. Explaining the Swedish Reorientation on EC Membership*. Lund University Press, Lund.
- Hägglöf, G.,(1975), *Minnen inför framtiden 1961-1971*. Norstedts, Stockholm.
- Hägglöf, I. (1987), *Drömmen om Europa* . Norstedts, Stockholm.
- Macmillan, H., (1973), *At the End of the Day: 1961-1963*. Macmillan, London.
- af Malmborg, M., (1994) *Den ståndaktiga nationalstaten. Sverige och den västeuropeiska integrationen 1945-1959*. Lund University Press, Lund.
- Nilsson, T., (1980), *Lag eller näve*. Tiden, Stockholm.

- Olsson, J. och Svenning, O., (1988), *Tillhör Sverige Europa?* Författarförlaget, Stockholm.
- Ruin, O.,(1986), *I välfärdsstatens tjänst. Tage Erlander 1946-1969* . Tiden, Stockholm.
- Stråth, B.,(1992), *Folkhemmet mot Europa. Ett historiskt perspektiv på 1990-talet*. Tiden, Stockholm.
- Undén, Ö.,(2002) *Anteckningar 1956-1962* . Utg. gm Karl Molin. Kungl. Samfundet för utgivande av handlingar rörande Skandinaviens historia, Stockholm.
- Wilson, H.,(1971), *The Labour Government 1964-1970.A Personal Record*. Weidenfeld & Nicolson, London.
- Young, H., (1998), *This Blessed Plot. Britain and Europe from Churchill to Blair*. Macmillan, London.
- Åström, S., (1992), *Ögonblick. Från ett halvsekel i UD-tjänst* . Bonnier Alba, Stockholm.

Samtal, telefon- och epostutväxling

Bengt Dennis

Kjell-Olof Feldt

Allan Larsson

Sten Lindh